

ԱՅԳԵՐՈՒՄ ԺԱՊՈՎԱՐԴԱԿԱՆ ԱՌՈՒՆԵՐԻ ՅՐԵՊԵՐՄԵՆԻ ԿԵՆՏՐԱԼ ԲՈՅՈՒՆԵՐ

Պատկերին կերպաւ աւարտն մեր ակաւաններն հարուստեան:
Պզտիկ գլուխ մեծ երազներ տեսնէ կու:
Եղբ կը վերցնէ ներքեւը հորթ կը փնտռէ:
Երբ որ լեզուն շոփիկ խօսքին շտապէ կը գտնուի:
Հինգնանէին փաշայ ըլլայ նա՝ առաջ՝ Կոնստնտնուպոլսէն:

Ամէնուն յոգնած տեղը խառն չի շինուիր:
Եղբ չկերած խոտը ուտէ նա զրիւր ցաւի կու:

Մայր տէր կ'ուզէ, տեղը գէր կ'ուզէ:

Նոսիկ նոսիկ էրի քեզի տեղ էրի:

Խօսքը կը նմանի տոխին որքան կ'զմենս կ'զմուի:

Աստուծոյ պահած գառը զաւը Դնուտեր:

Ետեք քար ետնելու ըլլաս տիրելու խաթըր մնայ կու:

Մայաքը խմիր չի քաջցիր:

Դուրսէն տուն սօկող քերող շունը՝ տունէն ալ դուրս օս-
կող տանի կու:

Հալան շունը շատ չի խաճներ:

Աղուկ ուր տեղ ցաւի, լեզուը հոն տեղ գարնէ կու:

Է՛շխն ուր որ թունի ծափին ալ ետնէն կ'երթայ:

Ով որ հարուստ կոնակ ունի, ամէն տեղ քաջ դուռ ունի:

Քուն կ'ըլլայ իրեն համար՝ երազ կը տեսնէ ուրիշին հա-
մար:

Երթամ աղէկ, քայց հնչ ըսեմ. մեր շունը հոս կ'աքին
քերամ:

Մխտոր չկերայ քի քերանս հոտի:

Խմորը մենք շարուցցիր, փախլափան ուրիշը կերաւ:

Խու հարսին խել փնտայ վայելէ կու:

Թէ որ մօրցուրդ պոյուխ ունենար՝ քեռիդ կ'ըլլար:

Հայրը կերաւ հաւողը, իրեն տղան գինուրկաւ:

Դնքը շարուէն ոտը նկաւ մէկին մէկախին փխ կ'ըսէ:

Մէկ տղուն քառսուն որ խնձիմ ըսեմ՝ խնձիմ կը դռնայ:

Անտառին տեղ չկայ, ուր որ նստի նեղ կու զայ:

Ան ծակատա գրուած էր, սա ալ կ'ըսէ:

Մըզըրախին ծարուղը սրբութիւն չեն տար:

Հիմա ղզալին շախտիթին կ'ըլլէ վաղն ալ դուրուշին:

Ժառ տակը մոր քերու կողոտան աշքերը դուրս քերաւ:

Եղբ քառսուն անգամ՝ Երուսաղէմ՝ գնացեր, նորէն է՛շ է
մացեր:

Ջօրով շուն էկէ ինձի խած կ'ըսէ:

Դուսն Ծնեմ ըսէ, Ծնեմը Պաղտատաւն կու զայ:

Վախըթը Է՛շ չեն գտաներ:

Մէկը մէկին էգի մ'է օտտեր, մէկը մէկին կուզ մը հաւող
չէ տուեր:

Մէկ ծեղցով երկու ծնորդի շքանուիր:

Պաղ ապուր շան կերակուր:

Մեր կողը միտաւ մեր խաւը հատաւ:

Ուղը թայց ի քէն ծոփ կու:

Հիսապ զեղիդ տակը կը պառկայ:

Անտառը դերպիւն իշուն հեծուցեր, աքին ծեղցն են
տուեր. հարցուցր են քի ուր կ'երթաս էր. հարս-
նիք կ'երթամ էր պատասխանեց:

Էլին շունը էլին էր հաշէ. մեր շուն ալ մեզի կը հաշէ:
Որքին իրաւ տուող շատ կ'ըլլայ, փաղայ տուող չ'ըլլայ:
Մատանային շարուրը թէ՛ ծակի կու:

Երբ որ մէլտան ելէ խօլերան, շերմը քաշուի կու իր ա-
ման:

Տէ՛վէն կորուցնո՛ւ մազը կը փնտռէ:

Անտիք է՛շ էրծին մէ՛շ ինք ի՞նք գարիին ամպարը կը
գտնէ:

Ագահին աշքը պղտ մը հողով կըշտանայ կու:

Տղուն կերածը հեշալ է, հազարէն հերմ:

Բաղնիք մանող անպատմաւ քրտնի կու:

Պահք շքանող գատկին համը չի գետեր:

Կուտը հոս տեղ կերաւ, հակիթը ուրիշ տեղ ամեց:
Մուտը սամուր քիւրք ըլլայ մարդ վրան շ'առներ:
Ոսկին աղէկը մեհենդով պլլւն կ'ըլլայ:
Եանը սատկելու օրը որ զայ կ'երթայ աւերող պաճախը
խաճնէ կու:

Մի թընդ երկինքն ի վեր՝ թուրը կու զայ երեսը ի վեր:
Ամէն քանին տեղը կու զայ քօտէն մօրուրը միտակ չի
գար:

Անծոտը քերպիւր է, անթիքն ծնողը նայիւր է:
Խորատ խրատ կորսն ի վեր. ես կ'երթամ՝ ծոքս ի վեր:
Ծանրացը գործը հայրը, մեղքը քաշնց տղայ:
Քնսթանդին հարցուցին քի որդի ուրիշ է, ինձիւն է
ըսաւ, քայց ինձմէն նկաւ ինձի չի հաւնի էր:

Գիւղացիին աղաքը կ'ըսեն, հարուստին աղա. իսկ ուսե-
լու կորկոտին գիւղացիին կ'ըսեն աղա:

Եունը շանը ետնէն կ'ըրնի:
Ասեղը ուր որ իր քիթը խօթէ՝ դժբանք ալ ետնէն կ'եր-
թայ:

Թնքիքին փոթիկ ժողով տունէն դուրս ել ըսին, ասեղը
զլիւն զարկաւ անցաւ գնաց:

Մարդուս ծնոցն ալ հինգ մատ ունի՝ որը երկան որը կարծ:
Բերնէս կտրեցի փարայ զիգեցի, վերէն կերան կանկնիս
քօրեցին:

Աստուած որ մարդէն քարկանայ առաջ խելը զլիւն
կ'առնէ, վերէն ալ մայը ծնորնէն:

Եատ քան ունի՞ր ըսելիք՝ քերանս շրեղով լիքն է:
Որու որ աղեկութիւնն ընես, անէ՛կ զոյ՛ն կերան կանկնիս:

Տայմա զոյ՛ն կեցիք պատերն ալ ականշ ունին:

Քեզի հոս տեղ չնի գիտեր, Պոլիս նըթաս հաւ տէլի
փնէսը կը կոխեն:

Ամէն քարն տուողը քեզի քարեկամ մի կարծեր:

Զգիտնալ ամեթ չէ, շարովն է ամեթ:

Վանքին մէ՛շ ամէն որ մտաւ չնի կտրեր:

Լեզուն սօկող շունը, քայց շատ սօկողներ շարդէ կու:

Նամքէօրին կերած հացը ծնկին վրայ է կայծակին պէս
վար կ'իյնայ:

Ցանտըրը մէկ տուն ունի, քիրաթին հազար ու մէկ. քայց
անոր մէկ տունը քիրաթին հազար ու մէկէն ա-
ռէ՛կ է:

Նէ տանտըրը օրնեայ տէր, նէ խտու՝ անըրապին
հաց կեր:

Շէնքի քարը նորէն շէնքի մէ՛շ կը մայ:

Հեռու եղած ուխտերը տայմա զօրաւոր կ'ըլլան:

Ծրայալիզմ: Հաւաքեց

ՆԵՄՆ Գ. ՆՏԵՆԱՆ

ՍԱՏԵՆԱԽՈՍՍԱԿԱՆ

C. KAINZ, Die Kunst Armenisch zu lernen.
Praktische Grammatik der armenischen Sprache für den
Selbstunterricht. Wien, 1891, A. Hartleben's Verlag,
Druck der Mechitharisten-Buchdruckerei, 8° VIII, u. 196.

(Կ. ԱՍԵՆՑ, Արուեստ հայ լեզուի ուսման: Գործ-
նական ձեռնարկներին հայերէն լեզուի: Վիեննա,
տպ. Միխիթարեան, հրատ. զօրամաշտ շարդակէն:)

Հատ չեն ընդհանրապէս եւրոպական լե-
զուաւ. քերականութիւնը, որոնք նպատակն ըլլայ
եւրոպացի գիտնոց հայերէն լեզուն ուսանելու
օգնել: Գերմանիերէն լեզուաւ ցայտփ՛ Լաւերի իբր

քսան տարի յառաջ հրատարակած գործքը կար¹, որ զիրաբար լեզուի ուսման համար էր, եւ այն գլխավորապէս լեզուագիտական տեսակետով: Առանց հաշուելու այն գրող անթիւ² երբեմն նաեւ թանձր սխալները³ այս գործքը միայն գրաբարի համար է, եւ այժմ արդէն ըստ իմիջ հնացած: Թէպէտ շատ մասանց մէջ աւելի ընտիր եւ աւելի ուղղագոյն էր փեթեմանի գործքը⁴ մանաւանդ երկրորդ տպագրութեան մէջ⁵, բայց նաեւ այս լեզուագիտաց համար գլխաւորաբար յօրինուած է եւ գրաբար լեզուի ուսման: Ճիշդ նոյն ծրագիրն ունի նաեւ Գարիբէրի⁶ քերականութիւնը, որ բուն լաւերի քերականութեան գաղղիներէն թարգմանութիւն մըն է՝ յաւելմամբ եւ փոփոխմամբ, եւ ընդհանրապէս լաւերի շատ սխալներէն զերծ՝ առանց բոլորովին ազատ ըլլալու անձգութիւններէ: Աշխարհաբար լեզուի համար կային թէեւ քանի մը մանր գրութիւնք⁷, բայց ընդհանրապէս շատ խեղճ բաներ են:

Մեր նպատակը չըլլալով հայ լեզուն ուսուցանելու պաշտօն ունեցող եւրոպական գրող լեզուաբար ցուցակը զննել զանց կ'առնենք յիշել հոս ուրիշ քանի մ'այլ նման գրութիւնք: Ասանց մէջ իւր խոնարհ սեղը կը կրակէ այժմ այն մատենան, որուն վերնագիրը գրիցը հատածիս սիկորը: Միւսներէն կը զանազան մատենիկս նկատ անով⁸ որ համամատաբար փոքր ծաւալի մէջ հայերէն հին եւ նոր լեզուներն ալ ի միատին կ'ուզէ աւանդել: Արջնոյս, այսինքն՝ աշխարհաբարի քերականութիւն մը գերմաներէն լեզուաւ՝ այս առաջին անգամ լոյս կը տեսնէ:

Վիեննայի հռչակագրի գրաւաճառ մը (Ա. Հարդլիպէն) հիմնած է «Մատենադարան լեզուագիտութեան, անուամբ ձեռնարկութիւն մը, որուն ծրագիրն է աշխարհիս բազմադիմի լեզուները սորվելու գործնական գրքեր հրատարակել: Այս «մատենադարանիս» մէջ արդէն լոյս տեսած են իւր 34 եւրոպական եւ այլական լեզուաց քերականութիւնք, ի մէջ ուրիշ տանգերէն, արաբերէն, նոր պարսկերէն, ձենարէն, ճաբո-

ներէն եւն. եւն.: Այս մատենադարանին մասն է այժմ նաեւ սոյն հայերէն քերականութիւնը, զոր յիշեալ գրաւաճառին գրգմամբ յօրինած է Վիեննայի երիտասարդ գիտնական մը՝ Կ. Բայնց:

Յիշեալ մատենադարանին ծրագիրն է՝ ըստ կարի փոքր ծաւալի մէջ (առ հասարակ մանրագիր տաւերով՝ իւր 12 տպագրական թերթ) լեզուի մ'էական հիմունքը ամփոփել, եւ ուսուցանել գործնական եղանակաւ, ուստի նաեւ ընթերցուածոյ մասերով, կրթութեան համար կարեւոր հրահանգներով են: Ասով գծուած էր արդէն այս հայերէն քերականութեան ծրագիրը, զոր պահէն է նաեւ հեղինակը. եւ ասոր հետ սիրտ կ'ապ ունին նաեւ գրող թէ լաւ եւ թէ մանաւանդ յոռի կողմեր: Ինչին իսկ յայտ է որ 90 մանր էջերու մէջ գրաբարի բոլոր գանձը պարզել անհնար է. գոնէ շատ դժուար է սոյն դոյնձ ծաւալի մէջ, որուն մեծ մասը կը կազմէ բառերու մեկնութիւնը, հրահանգք եւ նաեւ ընթերցման կտորներ, այնպէս ամփոփել գրաբարի էական տարիքն՝ որ ընթերցողը կարենայ մատենագիր մ'ընթեռնուլ փորձել: Աւելի դժուար կ'երեւայ յաջորդ 60 էջերու մէջ աշխարհաբար գրաւոր լեզուն սորվել մինչեւ անգամ⁹ կրնանք ըսել՝ սոյն մասին լեզուը գրուած ընթերցուածոյ կտորներն առանց դժուարութեան հասկնալու չափ: Այս այնչափ աւելի սառչ կ'երեւայ, որչափ համոզուած ենք՝ որ ընթերցողն սոյն քերականութեամբ դժուարաւ որոշ է պայծառ գաղափար կ'ուսննայ հայ լեզուի բովանդակ կազմութեան հանգամանաց, մանաւանդ այն հիմնական սկզբանց նկատմամբ՝ որ՝ ամբողջ լեզուին մէջ տեսնուած պէտքէս փոփոխմանց բուն պատճառն են, ինչպէս տաւերուն իրարու վրայ փոխեցած ազդեցութեան, գրերու անհրաժեշտ փոփոխութեանց են: Ի մասնաւորի բայերու մասն շատ համառօտ եւ հարեւանցի է. պակաս են գլխաւորաբար բաղմաթիւ բայերու լծորդութեանց մէջ կազմած մանրաբաժանութիւններն, եւ այս պակասն այնչափ մեծ կ'երեւայ մեզ, որ կարծենք՝ դժուարաւ կրնայ աշակերտ մը գտնուիլ, որ գրոցս մանաւանդ վերջերը գրուած գերմաներէնէ ի հայերէն թարգմանուելի մասին անսխալ կարկնայ շարադրել: Բոլորովին կը պակսի նախադրութեանց մասն, որ գրաբարի համար անհրաժեշտ մասերէն է, ըստ որում բայերու խնդրառութեանց մէջ կարեւոր դեր մ'ունի: Համաձայնութեան մաս չունի գրքս: Վասն զի «գործ-

¹ Lauer, Grammatik der classischen armenischen Sprache. Wien, 1869.

² H. Petermann, Grammatica linguae armenicae. Berolini, 1837. 8° 264 pp. երկրորդ անգամ իրեն վերջերորդ մասն «Գրական լեզուական լեզուաց» (Porta linguarum orientalis) անուամբ լոյս տեսնող քերականութեանց մասանշարանին՝ այս տիպոսով. Jul. Heinrich Petermann, Brevis linguae armenicae grammatica, litteratura, chrestomathia cum glossario. Berolini 1841. (II. ed. 1872.)

³ A. Carrière, Grammaire arménienne. Paris, 1883.

⁴ Օրինակի համար՝ Riggs, Grammar of the modern Armenian language. Const. 1856 եւն.: Ըստ համառօտ է նաեւ Grammatica della lingua armena letterale con appendice sulla lingua volgare. Roma, 1879, որուն մէջնայ կայ նաեւ աշխարհաբար քերականութիւն. եւն. եւն.:

նական քերականութիւն, ըլլալով իւր ծրագիրն աւելորդ համարուած է, թէեւ գրաբարի պէս Տին լեզու մը՝ չենք ըսեր գրելու, այլ նաեւ մատենագիր մ'ուղիղ հասկնալու համար անհրաժեշտ է գոնէ նաեւ այս մասին կարեւոր տարեբեր գիտնալ:

Այս ամէնն, ինչպէս ըսինք, հեղինակին չենք կրնար վերագրել. գործոյն ծրագիրն արդէն կը պահանջէր նոյնը. մանաւանդ որ գրութիւնս չէ կանոնաւոր քերականութիւն մը, այլ «գործնական» քերականութիւն մը, առաջին հատածէն իսկ նախագաւառութիւն մը կարգալու, հասկնալու եւ գրելու նպատակաւ յօրինալ, կամ թէ ըսենք՝ այն ծրագրաւ, ինչպէս այժմ նորագոյն լեզուաց ուսումնի կ'աւանդուի ըստ նորագոյն յօրինուածութեանց: Հին՝ գասական խաղաղարդ ունեցող եւ բազմակնձիւ լեզու մ'այս ոճով աւանդելն այն աստի միայն կրնայ յաջող նկատուիլ, երբ գործնական մասերը չեն ըլլար արգել լեզուին քերականական ամէն կարեւոր տարեբեր աւանդելու: Այս կողմանէ կարելի էր գրելոյն աւելի անթերի ընել. օրինակի աղագաւ հօլովմանց մէջ ձայնաւորաց անկման եւ փոփոխման կանոնը կը դրուի աշխարհաբար մասին մէջ, իսկ գրաբար մասին՝ որուն էական հիմունքը կը կազմէ սոյն կտորը, չէ դրուած որոշ:

Աշխարհաբարի մասն ալ նոյն ծրագրաւ է, միայն աւելի համառօտածալով: Հրահանգաց եւ լեթերցուածոց մասերը միշտ չեն դրուած ընտրութեամբ. օրինակի համար աշխարհաբար մասին վերջն իւր ընթերցման մաս դրուած է ամենօրեայ լեթերթէ մ'առնուած վէպի մէկ կտորը, որուն լեզուն իւր օրինակ բերելու արժանի չէր կրնար համարուիլ: Գրքին վերջը կայ նաեւ համառօտ մաս մ'առնօրեայ խօսակցութեան քանի մը կտորներով, եւ համառօտ բառաբարոյցի մը՝ հայերէն-գերմաներէն եւ գերմաներէն-հայերէն, որ շարագրութեանց եւ ընթերցուածոց մէջ կրնան օգտակար ըլլալ:

Մեր նպատակը չէր գրոցս վրայ մանրամասն քննութիւն մ'ընել: Ծուցուած քանի մը լեթերութիւնք, որոնց ընթացը կարեւոր էր հայ լեզուի ճշմարիտ ուսման մը համար, չեն կրնար գրոց արդիւնքն ոչնչացնել: Միշտ կրնանք ուրախանալ որ եւրոպացի երիտասարդ ուսումնական մը ձեռներէց կ'ըլլայ հայ լեզուի ուսումնի ընդհանրացնելու իւր ցեղակցաց մէջ: Գրոց արդիւնքն է նաեւ յայնմ որ աշխարհաբարի ուսման մասը գերմաներէն լեզուաւ՝ բոլորովին նոր է, եւ երկրորդ՝ որ այս գրոցս աշակերտողը

գոնէ գործնական քայլ մ'առած կ'ըլլայ հայերէնի մէջ: Այս պատճառաւ անշուշտ անտես ընելու է քանի մ'անձեղութիւնք, եւ զանց կ'ընենք գրոցս մէջ քանի մ'անձիւնք եւ նորաւնշան ըմբռմանց եւ այլ վերաբանց վրայ խօսիլ:

Հ. Յ. Տ.

ԲԱՆԱՍՑԵՂՅԱԿԱՆ

Գ Ե Ղ Օ Ն

Առանձնակեաց մի եւ խաղաղ յաւանին Յուշ ամելով դառնակոկիծ իւր վշտեր՝ Շուս կը նեղուի Տիւնիզ գեղջուկ մ'աղքատին՝ Երկարատես զոտն ցաւերէ մահաբեր:

Կը մոռնէր. արք շինական եւ քարի, Աս եկաւ աղօթից ժամ ցամակալի, Անա զանգակը կը զօղանշն անդադար, Որ աղօթէր, աղօթեցէր ինձ համար:

Այլ երբ տեսնէք ջրվէժին այն դարաւանդ Բողոքովն խիտ միջերով ժամկուած, Ըսէր յայնժամ. երեսաստարդն այն հիւանդ Աշատեցաւ ճիրամանքէն իւր վշտաց:

Թայնժամ եկէք, եկէք այս տեղ դուք կրկին՝ Մոռնելու երգեր տխուր ցաւակալն. Նսեւ զանգակն երբ զօղանշէ սգահար, Որ աղօթէր, աղօթեցէր ինձ համար:

Ինձ մերձեցաւ կարող լեղաւ Նախանձ, քէն. Պարզ անագանդ՝ կեանք մ'անցնել բաղձացի. Բաբէ հասաւ վախճման, անցաւ եւ ամէն. Եղծ կարծ եղաւ կենացս շըջման ցամակալի:

Ես կը մոռնիմ ծաղիկ կենացս իմ զաւրան, Կարօտակց պիտի մտնիմ գերեզման. Սակայն բաղդին հետազանդիմ վշտահար, Որ աղօթէր, աղօթեցէր ինձ համար:

Ո՛վ ամուսինս, դու մտերմիմ իմ միակ, Անխախտ սիրոյս դու արժանի տաղակայ. Զոհած էի միայն քեզ կեանքս իմ համակ. Բայց աւաղ, սոսկ օր մը միայն ապրեցայ:

Ողբացէք զայն, անք շինական եւ քարի, Երբ աղօթից կը հասնի ժամս ցամակալի. Պիտի գայ նա առ ծեղ դիմը դալկահար, Ընելով՝ Թէ աղօթեցէր ինձ համար:

Կարին

Միլիզոս
ԹԱՐԳ. ՎԱՀԱՆ ՍԵՐՈՒՆԻ

